Sl.No. :

नामांक Roll No.

No. of Questions – 28

S–71–Sanskritam (T.L.)

No. of Printed Pages – 7

माध्यमिक परीक्षा, 2019

SECONDARY EXAMINATION, 2019

तृतीय भाषा – संस्कृतम्

समय : 3¼ **(सपादहोरात्रयम्)**

अधिकतमांका : 80

परीक्षार्थिभ्यः सामान्यनिर्देशा :

1) परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रोपरि नामाङ्क : अनिवार्यतः लेख्यः ।

2) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।

3) सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराण्युत्तरपुस्तिकायामेव लेखनीयानि ।

4) एकस्य प्रश्नस्य सर्वेषां खण्डानामुत्तराणि एकत्र एव लेखनीयानि ।

5) सर्वे प्रश्नाः संस्कृतभाषयैव उत्तरणीयाः ।

यहाँ से काटिए

प्रश्न पत्र को खोलने के लिए यहाँ फाड़ें

यहाँ से काटिए

1) अधोलिखितस्य पठित गद्यांशस्य हिन्दीभाषया अनुवादं लिखत । [5]

स्वामिनो जीवनं सर्वपन्थ सद्भावस्य निदर्शनमस्ति । अयं हि जाट–जातौ जात:, परं सिख्खगुरो: नानकदेवस्य पुत्रेण श्री चन्दनेन प्रवर्तिते उदासीसम्प्रदाये दीक्षित: । गुरू ग्रन्थस्योत्तम: पाठी अभूत् । एकादश वार्षिक–साधनया 700 पृष्टात्मकस्य सिक्खेतिहासस्य लेखनं कारितवान् । विभाजनकालीने हिंसाचारे क्षतानां मुस्लिमबन्धूनां चिकित्सा कारिता ।

अथवा

मातृदेवो भव! पितृदेवो भव! आचार्यदेवो भव! अतिथिदेवो भव! यानि अनवद्यानि कर्माणि तानि सेवितव्यानि नो इतराणि । यानि अस्माकं सुचरितानि तानि त्वयोपास्यानि नो इतराणि । श्रद्धया देवम् । अश्रद्धयादेयम् । श्रिया देयम् । ह्रिया देयम् । भिया देयम् । संविदा देयम् । एष: आदेश: । एष उपदेश: । एषा वेदोपनिषद् । एतदनुशासनम् । एवमुपासितव्यम् ।

2) अधोलिखितस्य पठितपद्यस्य हिन्दीभाषया अनुवादं लिखत । [5]

मरू: सुवर्णो न हि येन दृष्ट:

किं तेन दृष्टं कुहचित् सुदृश्यम् ।

स्फुटं मरौ भान्ति सुमेरूश्रृङ्गा:

शिलासु कृष्णासु न ते हि मृग्या: ।।

वा

परोक्षे कार्यहन्तारं प्रत्यक्षेप्रियवादिनम् ।

वर्जयेत्तादृशं मित्रं विषकुम्भं पयोमुखम् ।।

3) अधोलिखितस्य पठित पद्यांशस्य संस्कृतेन व्याख्यां कुरूत । [4]

एतद्देशप्रसूतस्य सकाशादग्रजन्मन: ।

स्वं स्वं चरित्रं शिक्षेरन् पृथिव्यां सर्वमानवा: ।।

वा

त्वमसि शरण्या त्रिभुवनधन्या,

सुरमुनि वन्दित चरणा ।

नवरस मधुरा कविता–मुखरा

स्मितरूचि रूचिराभरणा ।।

4) अधोलिखितस्य नाट्यांशस्य संस्कृतेन व्याख्या कार्या । **[3]**

बाल :- जृम्भस्व सिंह! दन्तांस्ते गणयिष्ये ।

प्रथमा – अविनीत, किं नोऽपत्यनिर्विशेषाणि सत्त्वानि विप्रकरोषि? हन्त, वर्धते ते संरम्भ: । स्थाने खलु ऋषिजनेन सर्वदमन इति कृतनामधेयोऽसि ।

द्वितीया – एषा खलु केसरिणी त्वां लङ्घयिष्यति यदि तस्या: पुत्रकं न मुञ्चसि ।

बाल: – (सस्मितम्) अहो, बलीय: खलु भीतोऽस्मि! (इत्यधरं दर्शयति)

अथवा

प्रताप : – अरे धिक् माम् । यदि अहं मातृभूमिं रक्षितुं न शक्नोमि, किमत्र बासेन मे प्रयोजनम्? (दीर्घं नि:श्वसिति) (तत: प्रविशति कश्चन राजपुत्र–सर्वदार:)

सर्वदार : – (राजोचितं प्रणम्य) विजयतां विजयतां महाराज: ।

प्रताप : – (दीर्घं नि:श्वस्य मुखम् उन्नमय्य च) हा धिक् । विजयध्वनिं कृत्वा त्वम् अपि किम् एवं मां लज्ज्यसे भ्रात: ।

सर्वदार : – प्राणाधार! किम् इदं भवान् वदति? स्वधर्माय भवता सर्वं किम् अपि कृतम् । स्वाधीनतायै सर्वं किम् अपि सोढम् । भवत: सदा विजय: एव भविष्यति ।

5) अधोलिखितेषु अष्टसु षण्णां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत । **[6 × ½ = 3]**

i) सर्वदमनस्य मणिबन्धे किम् आबद्धम् आसीत्?

ii) कस्तूरी कस्माद् जायते?

iii) लोकहितं मम करणीयम् इति गीतस्य रचनाकार: क:?

iv) पञ्चतन्त्रस्य रचना केन कृता?

v) अस्माभि: की दृशानि कर्माणि सेवितव्यानि?

vi) सर्वे प्राणिन: केन तुष्यन्ति?

vii) ''संघेशक्ति:'' इति पाठस्य कथा हितोपदेशस्य कस्माद् परिच्छेदात् सम्पादिता विद्यते?

viii) काव्येषु किं रम्यम् उच्यते?

निर्देश : – प्रश्नसंख्या 6-9 पर्यन्तं रेखाङ्कितपदमाधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरूत ।

6) ततस्तं <u>सर्पो</u> भूत्वा दशति । **[1]**

7) भवान् <u>सत्यं</u> वदति । **[1]**

8) <u>भवत:</u> सदा विजय एव भविष्यति । **[1]**

9) मेघान् <u>गगने</u> अवलोक्य नन्दामि । **[1]**

10) प्रश्नपत्रमतिरिच्य स्वपाठ्यपुस्तकात् द्वौ श्लोकौ लिखत । **[2 × 1½ = 3]**

11) अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा एतदाधारितप्रश्नानाम् उत्तराणि यथानिर्देशं लिखत ।

परेषाम् उपकार: परोपकार: उच्यते । ''सर्व: स्वार्थं समीहते'' इत्यपि कस्यचित् कवे: उक्ति: अस्ति । स्वार्थाय सर्वेऽपि प्राणिन: जीवन्ति । किन्तु यस्य जीवनम् अन्येभ्य: अस्ति, अपरेषां प्राणिनां सुखाय य: प्रयतते, कष्टं सहते च, वस्तुत: तस्यैव जीवनं सार्थकम् अस्ति । पश्य, गाव: अन्येभ्य: दुग्धं प्रयच्छन्ति, अत: जना: ''मातर'' इति वदन्ति । नदी अपि स्वजलं स्वयं न पिबति, अन्येषां प्राणिनां कृते ददाति । मेघान् पश्यत । स्वजलं सर्वेभ्य: वितरन्ति । पुष्पाणि सर्वेभ्य: सुगन्धं वितरन्ति । वृक्षा: फलानि प्रयच्छन्ति । मातृसमा उपकारिणी का विद्यते जगति? अत: स्वार्थं विहाय अन्येभ्य: जीवनमेव वरम् ।

क) अस्य गद्यांशस्य समुचितं शीर्षकं लिखत । **[1]**

ख) यथा निर्देशं प्रश्नानामुत्तराणि लिखत ।

- i) सर्वे किं समीहन्ते? **[1]**
- ii) का: अन्येभ्य: दुग्धं प्रयच्छन्ति? **[1]**
- iii) नदी किं न पिबति? **[1]**
- iv) किं वरं विद्यते? **[1]**
- v) किन्नाम परोपकार:? **[1]**

ग) यथा निर्देशं प्रश्नानामुत्तराणि लिखत ।

- i) ''वृक्षा: फलानि प्रयच्छन्ति'' । अत्र कर्तृपदं किम्? लिखत । **[1]**
- ii) ''स्वार्थाय सर्वेऽपि जीवन्ति ।'' अत्र सर्वनामपदं किम्? लिखत । **[1]**
- iii) ''मातृसमा उपकारिणी का विद्यते?'' अत्र विशेषणपदं किम्? लिखत । **[1]**
- iv) ''अत:स्वार्थं विहाय अन्येभ्य: जीवनमेव वरम् ।'' अत्र विशेष्यपदं किम्? लिखत । **[1]**

12) अधोलिखित पदयो: सन्धिविच्छेदं कृत्वा सन्धे: नामापि लिखत ।

- i) महर्षि: **[1]**
- ii) शिवोऽहम् **[1]**

13) अधोलिखित पदयो: सन्धिं कृत्वा सन्धे: नामापि लिखत ।

- i) गै+अक: **[1]**
- ii) शिवस्+च **[1]**

14) अधोलिखित रेखाङ्कित पदेषु समस्तपदानां विग्रहम् अथवा विग्रहपदानां समासं कृत्वा समासस्य नामापि लिखत ।

- i) अहो! इदं तु विशालभवनं विद्यते । **[1]**
- ii) भरतशत्रुघ्नौ भ्रातरौ आस्ताम् । **[1]**
- iii) दिनं दिनं प्रति योगाभ्यास: कर्तव्य: । **[1]**

15) अधोलिखित रेखाङ्कित पदेषु विभक्तिं तत् कारणञ्च लिखत ।

i) जलं विना जीवनं नास्ति । **[1]**

ii) पार्वती ''नमः शिवाय'' इति जपम् अकरोत् । **[1]**

iii) मन्दिरम् उपर्युपरि ध्वजः विद्यते । **[1]**

16) कोष्टके प्रदत्तप्रकृति प्रत्ययाभ्यां शब्दं निर्माय वाक्यं पूरयत ।

i) श्रीधरः .... आसीत् । (धन+इनि) **[1]**

ii) .... बालाः पाठं पाठयति । (शिक्षक+टाप्) **[1]**

17) अधोलिखित वाक्ययोः रेखाङ्कित पदयोः प्रकृतिप्रत्ययौः पृथक् कृत्वा लिखत ।

i) सा बुद्धिमती अस्ति । **[1]**

ii) शिवस्य पत्नी पार्वती अस्ति । **[1]**

18) मञ्जूषायां प्रदत्तैः अव्ययपदैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा लिखत ।

इतस्ततः, अधुनैव, वृथा, श्वः

i) अहं (i) .... देहलीं गमिष्यामि । **[1]**

ii) तृणानि (ii) .... विकीर्णानि आसन् । **[1]**

iii) वयम् (iii) .... कार्यं सम्पादयामः । **[1]**

अधोलिखित वाक्यानां वाच्य परिवर्तनं कुरूत । (प्रश्नसंख्या 19-21 पर्यन्तम्)

19) जनः ग्रामं गच्छति । **[1]**

20) भगिन्या वस्त्रं प्रक्षाल्यते । **[1]**

21) मया नगरं गम्यते । **[1]**

22) घटिका चित्र सहायतया संस्कृतेन शब्दैः रिक्तस्थाने समयलेखनं कुरूत ।

क)

ख)

i) महेशः रात्रौ .... शयनं करोति । **[1]**

ii) ''शताब्दी'' रेलयानं .... जयपुरात् देहलीं गच्छति । **[1]**

23) अधोलिखितानि वाक्यानि शुद्धानि कुरूत ।

i) कृषक: प्रात: क्षेत्रस्य प्रतिगच्छति । **[1]**

ii) हट्टे त्रय: महिला: वस्तूनि क्रीणन्ति । **[1]**

iii) अहं रोटिका खादामि । **[1]**

24) भवान् राजकीयमाध्यमिक विद्यालय सुन्दर नगरस्य दशम्या कक्षाया: छात्र: नरेन्द्र: अस्ति । स्व विद्यालयस्य प्रधानाध्यापकाय अस्वास्थ्य कारणेन अवकाशार्थं प्रार्थना पत्रं लिखतु । **[8 × ½ = 4]**

अथवा

त्वं स्वकीयं मित्रं प्रतिस्वपरीक्षासिद्धता विषये अधोलिखितपत्रमञ्जूषा सहायतया रिक्त स्थानानि पूरयित्वा लिखत ।

परिजना:, विशेषकक्षां, सन्निकटे, काल:, प्राप्तुं निर्माय, अधीयान: सर्वदा

सुनगरम्

18 मार्च 2019

प्रियमित्र! कवीन्द्र!

कुशली सन् कुशलं कामये । मा. शि. बोर्डपरीक्षा (i) .... वर्तते । अहं समयसारिणीं (ii) .... योजनया अधीयान: अस्मि । अधुना मम (iii) .... अपि मम सहयोगे रता: सन्ति । गुरव: सर्वोत्तमान् अङ्कान् (iv) .... विद्यालये (v) .... सञ्चालयन्ति । ममापि लक्ष्यं तदेव वर्तते । भवानपि योजनया एव (vi) .... स्याद् । गत: (vii) .... न पुनरायाति, इति सूक्ति (viii) .... अपि स्मर ।

भवन्मित्रम्

– नरेन्द्र :

25) मञ्जूषाया: उचितपदै: "वसतिस्वच्छता" इतिविषये संवादं पूरयत । **[8 × ½ = 4]**

नालीनां, सुन्दरं, स्वच्छता, कदा, श्व: वामत:, आरभ्य, त्वं

महेश : – निरञ्जन! (i) .... रविवासर:, तव का योजना वर्तते?

निरञ्जन : – अरे (ii) .... न जानासि? रविवासरे सर्वे मिलित्वा वसते: स्वच्छता करणीयास्ति ।

महेश :– अहो! उत्तम: विचार: । सर्वे: श्व: (iii) .... गम्यते?

निरञ्जन :– प्रात: अष्टवादनाद् (iv) .... कार्यमिदं भविष्यति ।

महेश :– पूर्वं कस्य भागस्य (v) .... करिष्यते?

निरञ्जन :– (vi) .... विद्यामानस्य अग्रस्य उद्यानस्य आदौ करिष्याम: ।

महेश : – तेन तद् रमणीयं (vii) .... च भविष्यति ।

निरञ्जन: – (viii) .... स्वच्छता योजनायां स्वीकृता एव ।

26) आधोलिखितेषु षड्सु वाक्येषु केषाञ्चन चतुर्णां वाक्यानां संस्कृतेन अनुवादं कुरूत । **[4 × 1 = 4]**

i) महिला कुए से जल लाती है ।

ii) तुम भी जाओ ।

iii) दस बज गए है ।

iv) मैं गणित व विज्ञान पढ़ता हूँ ।

v) मित्र को दूध अच्छा लगता है ।

vi) मैं ज्ञानी हूँ ।

27) अध: प्रदत्तचित्रं दृष्ट्वा मञ्जूषायां प्रदत्त शब्दानां सहायतया संस्कृतेन षड् वाक्यानि निर्माय लिखत ।**[6 × ½ = 3]**

शोभायात्रायाम्, फलकानि, संस्कृतदिनम्, पंक्ति: वदतु संस्कृतम्, आनन्देन

संस्कृतशोभायात्रा (रैली) का चित्र बनाना है, जिसमें छात्र–छात्राए लम्बी दो पंक्ति बनाकर चल रहे हो । छात्र–छात्राओं के हाथो में तख्तियाँ (बोर्ड) हो । सबसे आगे दो छात्रों ने बैनर पकड़ रखा हो, जिसपर ''संस्कृतशोभायात्रा'' लिखा हुआ हो ।

अथवा

मञ्जूषायां प्रदत्त शब्दानां सहायतया रिक्तस्थानानि पूरयित्वा अनुच्छेदं लिखत ।

शिवस्य, मनोहर:, पृष्टत:, निकषा, सुन्दराणि, तरन्ति

i) पर्वतस्य (i) ……… ग्राम: अस्ति ।

ii) ग्रामे (ii) ……… उपवनानि सन्ति ।

iii) मध्ये च भगवत: (iii) ……… देवालयोऽस्ति ।

iv) पर्वतं (iv) ……… एका नदी प्रवहति ।

v) ग्राम जना: नद्यां (v) ……… ।

vi) ग्रामस्य विद्यालय: अतीव (vi) ……… अस्ति ।

28) अधोलिखितवाक्यानि क्रम रहितानि सन्ति । यथा क्रमं संयोजनं कृत्वा लिखत । (कथा दृष्ट्या) **[6 × ½ = 3]**

i) नद्या: तटे फलोपेत: जम्बूवृक्ष: आसीत् ।

ii) मकर: वानरेण पातितानि मधुरफलानि आस्वाद्य अचिन्तयत् ।

iii) तस्य शाखायां वानर: वसति स्म ।

iv) वानर: मकरस्थ प्रयासं बुद्धि चातुर्येण विफलीकृतवान् ।

v) एकदा एक: मकर: नद्यां वसति स्म ।

vi) ''फलानि अतिमधुराणि'' अत: वानर हृदयन्तु अतीव मधुरं स्यात् अत: वानर हृदयं खादामि ।

▽▽▽▽

DO NOT WRITE ANYTHING HERE